

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертацію
ДИЧКОВСЬКОГО СТЕПАНА ІВАНОВИЧА
«ГЛОБАЛЬНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ТУРИСТИЧНИХ ПРАКТИК І
ТЕХНОЛОГІЙ В КОНТЕКСТІ СТАНОВЛЕННЯ ЦИФРОВОГО
СУСПІЛЬСТВА (DIGITAL SOCIETY)»,
представлену на здобуття наукового ступеня
доктора культурології із спеціальності
26.00.01 – теорія й історія культури

Туризм як культурне явище, найбільш чутливе до політичних, соціальних та економічних зрушень, активно реагує на зміни в суспільстві, виступаючи певною характеристикою її життєздатності, відображаючи потенціал її суспільного (передусім – культурного) розвитку. Потреби життя вимагають розробки і впровадження нових наукових підходів до дослідження особливостей цього соціального й культурного явища, його змісту, принципів і специфіки функціонування. Актуальним стає також визначення ефективності інноваційних туристичних технологій, поліваріантних способів організації туристичних практик сучасної людини.

У концепціях цифрового суспільства туристична галузь відіграє роль важливої соціальної підсистеми, у межах якої можливе задоволення «найвищих» потреб людини – потреб у самореалізації, самоповазі, самовдосконаленні. Результати сучасних теоретичних і прикладних досліджень доводять зміну соціальної мотивації та споживацької поведінки у галузі культури в цілому та туризму зокрема. Інтереси аудиторії «нового типу» фокусуються на перехресті етнічної й світової, популярної та класичної, традиційної і сучасної культур. Споживач ХХІ ст. відвідує оперу чи рок-концерт, традиційний музей або ж модне естрадне шоу, виставку сучасних художників чи місцеве фольклорне свято у разі, якщо конкретна туристична практика приносить задоволення. Метамодерністичність сучасного світу нівелює межі між літературою та філософією, мистецтвом і туризмом, історією й кіно, театром та музикою, моральністю й розважальністю, посилюючи водночас й інтелектуальні та творчі процеси, і

прагнення до задоволення та атрактивності. Тому актуальність дисертаційного дослідження «Глобальні трансформації туристичних практик і технологій в контексті становлення цифрового суспільства (Digital Society)», здійсненого Дичковським С. І., жодних заперечень не викликає.

У роботі було використано поліпарадигмальний підхід, який відображає синергетичні взаємозв'язки становлення цифрової цивілізації і який дозволив досліднику: обґрунтувати сутність і зміст туризму як феномену культуротворчості; охарактеризувати синергію культурної, інформаційної, комунікативної й соціальної складових туризму; поєднати сучасні форми індивідуальних життєвих стратегій в цифровому просторі з традиційними практиками; проаналізувати розвиток нових туристичних практик у контексті підсилення культурологічної функції тощо (Розділ I, С. 106).

Доцільно звернути увагу й на те, що у дисертації значну увагу приділено одній із найактуальніших проблем сьогодення – значимості туризму як цілісного соціально-культурного явища в сучасному суспільстві. Автором запропоновано та обґрунтовано поняття «модель туризму цифрового суспільства», що усукупнює такі складові: модель культурного туризму споживання і спадщини, модель культурного туризму вражень, модель культурного туризму творчого досвіду.

Зокрема, закономірно відзначено, що сутність моделі культурного туризму споживання і спадщини має за основу стандартизацію туристичних послуг, вражень і досвіду, посилення комерціалізації спадщини та комодифікації культурних ландшафтів, руйнацію традиційного способу життя (С.448). Натомість, об'єктивний аналіз проблематики дозволяє стверджувати й про позитивний вплив: збалансування економічного відродження територій, підвищення конкурентоспроможності місцевого туристського продукту та, паралельно, підкреслення культурного різноманіття й популяризацію культурної спадщини; синтез інновацій (оцифрування та документація культурної спадщини, музеєфікацію об'єктів культурного середовища, технології доповненої реальності тощо) та збереження традицій,

відтворення просторової структури культурних ландшафтів; важливість у контексті популяризації туристичних ресурсів нематеріальної культурної спадщини, яка увиразнюється завдяки формуванню брендових образів.

Передумовами до формування моделі культурного туризму вражень слугували інтенсивність просторової мобільності, віртуалізація усіх сфер суспільного життя, зміщення акцентів зі споживання й стандартизації культурних благ, товарів та послуг в бік створення емоцій і вражень шляхом застосування форм рекреаційної та дозвіллєвої діяльності на туристичних дестинаціях. Як наслідок, формується подієвий та анімаційний туризм, зростає попит на фестивалі й масові свята, фрагментуються практики гостинності та диверсифікується культурний досвід, передусім, на локаціях маловідомих дестинацій.

Простежено й обґрунтовано процеси трансформації культурного туризму вражень в культурний туризм творчого досвіду, що обумовлюється активізацією ролі туриста у туристичній діяльності, зростанням значимості індивідуальних потреб та нового культурного досвіду під час подорожі тощо.

Доведено думку про неперервну динаміку та нестійкість туристичних практик в умовах інформаційно-технологічної цивілізації, появу кардинально відмінних туристичних продуктів, транскультурних і локальних культурних активностей, діджиталізацію культурної спадщини, важливість культурно-пізнавального вектору інституціоналізації туризму, з одного боку, та суспільну значимість й багатофункціональність його культурного розвитку – з іншого. Обґрунтовано передумови формування та специфіку мислення нового типу мандрівників, яким властиве нелінійне, особистісно-орієнтоване пізнання картини світу й віртуальне мережеве бачення.

Дисертант, здійснивши ґрунтовний огляд наукової літератури з теми дослідження, виокремив основні групи публікацій за ознаками методології підходу до концептуалізації туристичної проблематики: від фундаментальних до мультидисциплінарних і міжкультурних досліджень, у яких культурологічні аспекти туризму вивчалися через практики і технології збереження

культурної спадщини та формування соціокультурного простору для набуття нового творчого досвіду, розширення спектру можливостей для самоактуалізації (підрозділ 1.1). Це дозволило виокремити інституційний, соціологічний, історичний, географічний, економічний, управлінський та комплексний підходи до вивчення означені у роботі проблематики; конкретизувати найбільш значущі домінанти розвитку сучасного туризму; дослідити туристичні практики у взаємозв'язку з культурними процесами сучасності.

Дисертаційна робота Дичковського С.І. має теоретичне та практичне значення. Аргументованість, зваженість і ґрунтовність наукових спостережень та висновків дозволили використати матеріали дисертації у науково-дослідній роботі «Актуальні проблеми культурології: теорія та історія культури» (державний реєстраційний номер: 0115U001572), що здійснюється в НАКККiМ. Основні наукові положення, висновки й рекомендації, їх обґрунтованість, новизна і повнота викладу знайшли адекватне висвітлення в опублікованих наукових працях: 1 одноосібній і 3 колективних монографіях, 22 статтях у фахових виданнях, затверджених МОН України за спеціальністю 034 - Культурологія, з яких 4 включені до міжнародних науково-метричних і реферативних баз, 52 наукові праці мають апробаційний характер (з них 15 надруковано в інших наукових виданнях і 37 – у збірниках матеріалів наукових конференцій). Список використаних джерел складає 865 позицій, з яких 221 – іноземною мовою. Зміст автореферату відбиває основні положення та висновки дисертації.

Серед найістотніших наукових результатів дисертаційного дослідження Дичковського С.І. необхідно заначити:

1. Розробку авторської інтегративної моделі туризму цифрового суспільства та узагальнення дисертантом інваріантних аспектів формування моделей туризму, культурна спрямованість яких була безпосередньо пов'язана з процесами остаточного переходу цивілізації в інформаційне

супільство та в постіндустріальну стадію розвитку туристичної діяльності (розділ I).

2. Розкриття сутності та функціонального призначення культурного туризму, що, в умовах прискорення розвитку сфери послуг індустріальної епохи, став чинником формування сервісної реальності, за якої панівними моделями були модель споживання і спадщини. Водночас, дисертантом обґрунтовується процес трансформації туризму від моделі культурного туризму споживання і спадщини до створення єдиного культурного простору та поширення практик різних підвідів культурного туризму: культурно-подієвого, культурно-етнографічного, культурноекологічного та інших (розділ 2).

3. Обґрунтування шляхів використання культурних просторів та ландшафтів як знаково-символічної системи кодів культури певних регіонів, багатокомпонентних інформаційних взаємозв'язків, носіями яких є архітектурні споруди, предмети побуту, традиційні технології, фольклор, топоніміка, що визначають просторову ідентичність, та стають своєрідною квінтесенцією інтересу туристів до конкретної території і найповніше відповідають концепції культурного туризму (С. 169-170).

6. Здійснення системного аналізу поняття «туризм вражень» як сучасної ітерації культурного туризму, виявлення специфіки цих вражень саме в туристичній діяльності, а також обґрунтування тенденцій диверсифікації сучасного туризму й активізації інноваційних туристичних практик (підрозділ 3.1). Зокрема, дисертантом доводиться думка про те, що «найбільш затребуваним туристичним продуктом стали враження, що суттєво вплинуло на зміст туристичних практик та позначило тенденції перетікання стандартизації послуг в стандартизацію вражень і досвіду та формування моделі культурного туризму вражень» (С.264). Цілком слушним відається твердження про те, що «враження формуються під час участі в творчих акціях на локальному рівні, що особливо актуально для нашої країни, адже фестивалі як інші подієві проекти, посилюють

сприйняття місцевої ідентичності українців та можуть розглядатися як своєрідний бренд унікальних культурних ресурсів» (С.266).

7. Сприйняття туризму як стилю життя, розвитку таких типів практик, як масові просторові практики, практики мобільності, тілесні практики, дозвіллеві, перформативні, сенсорні та когнітивні практики (С.447). Закономірно зроблено висновок, що «окремим різновидом туристичних практик, вираженням мобільного способу життя та ідентичності, цінностей і переконань сучасної людини мережевого інформаційно-комунікативного суспільства є феномен цифрового кочівництва, який усвідомлюється дослідниками як певне соціокультурне явище, що досягло зеніту з появою цифрових медіа-технологій» (С.349).

Позитивно оцінюючи виконане дослідження, висловлю *деякі побажання:*

1. Зважаючи на нагальну необхідність привернення уваги світової громадськості до питання розвитку малих міст, видається доцільним акцентування на можливостях туризму як засобу креативної реставрації та культурного відродження малих міст України. Натомість, у дисертації доволі ґрунтовно проаналізовано кращий світовий досвід (від розвитку подієвої культури до індустрії гостинності) творення сприятливого міського середовища засобами інноваційних туристичних практик, тоді як запровадження подібного досвіду в Україні проаналізовано на декількох прикладах, що стосуються лише великих міст (Київ, Львів, Вінниця, Одеса, Херсон). Водночас, дисертантом слушно обґрунтовується думка про те, що «особливо важливим проведення діджиталізації історичних здобутків є для малих міст та селищ, які мають цікаве історичне минуле, але не можуть його презентувати через руйнування культурної спадщини, що в контексті трансформації постіндустріальних та історичних просторів і середовищ, може стимулювати розвиток віртуального туризму та творчих галузей, здатних привернути увагу іноземних і внутрішніх туристів» (С.349).

2. У розділі 5 дослідження дисертантом розкриваються й

обґрутовуються характерні ознаки культурного картування як сучасної культурної практики, що ґрунтується на поєднанні методів візуального представлення даних за допомогою геоінформаційних систем та медійних технологій. На жаль, автором дослідження не вивчаються питання впливу культурного картування на розвиток туризму та туристичних практик в ОТГ України.

3. Видаеться занадто розорошеним та неконкретним авторське визначення специфіки сучасної стадії інституціоналізації туризму, яка є процесом «формування структури глобального туристичного простору, імплементації соціально-культурних і професійних компетенцій в зміст профільної освіти, організації міжнародної системи туристичної діяльності, за якої локальні соціальні практики, що визначали норми поведінки окремих мандрівників, стають частішими і тривалішими, залучають до туристичного споживання величезні людські ресурси й породжують нові форми ціннісних установок і правил поведінки туристів інформаційного суспільства, перетворюючи туризм на одну із функціональних сфер цифрової культури» (С.39).

4. Можливо, не варто було у додатках розміщувати нормативні та законодавчі документи (наприклад, завдання за напрямом «Розвиток внутрішнього туризму» Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки», Постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 № 695), оскільки означені документи розміщено у відкритому доступі (С.569-575).

Загальний висновок:

Дисертація Дичковського С.І. «Глобальні трансформації туристичних практик і технологій в контексті становлення цифрового суспільства (Digital Society)» за актуальністю проблеми, обґрутованістю наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у роботі, їх достовірністю та новизною, повнотою викладу в опублікованих працях, теоретичним та практичним значенням, є оригінальним, самостійним і завершеним дослідженням.

Актуальність теми дисертаційної роботи, специфіка досліджуваного матеріалу, багатоаспектність розкриття еволюції туризму в умовах формування сучасного суспільства, наукова апробація матеріалів наукової роботи, дозволяють стверджувати, що дисертаційне дослідження «Глобальні трансформації туристичних практик і технологій в контексті становлення цифрового суспільства (Digital Society)» виконане належному науковому рівні, а Дичковський Степан Іванович заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора культурології зі спеціальності 26.00.01 – теорія й історія культури.

*Офіційний опонент –
доктор культурології,
професор, завідувач кафедри
івент-менеджменту та індустрії дозвілля КНУКіМ*

I.V. Петрова

